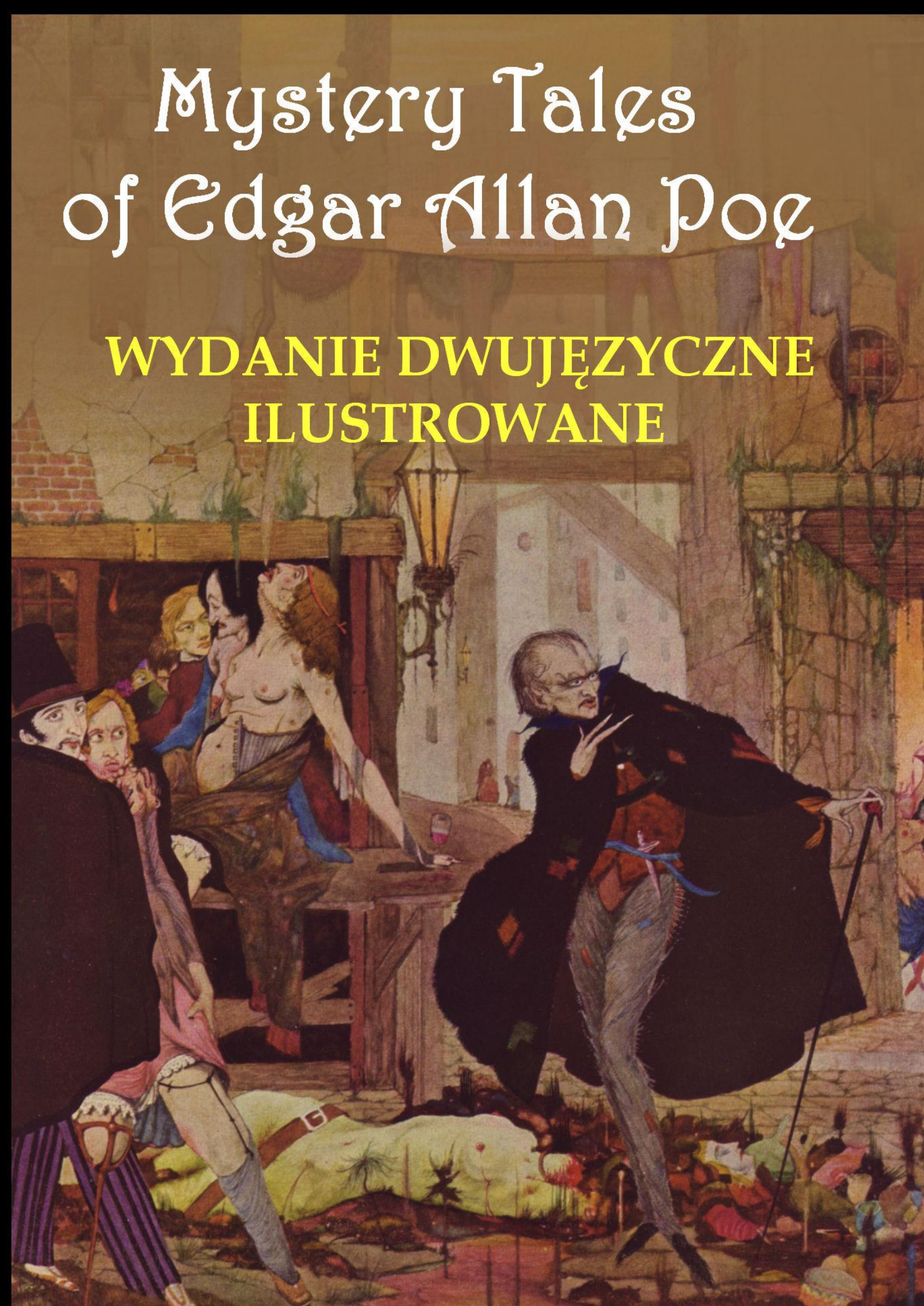

Mystery Tales of Edgar Allan Poe

WYDANIE DWUJĘZYCZNE
ILUSTROWANE

Edgar Allan Poe

Mystery Tales of Edgar Allan Poe

*

Opowieści niesamowite

Polska wersja językowa w tłumaczeniu Bolesława Leśmiana

Angielska wersja językowa zgodna z wydaniem oryginalnym

Ilustracja na okładce: Harry Clarke

ISBN 978-83-944815-1-3

Wydawnictwo Wymownia, 2016

**WYDAWNICTWO
BIURO TŁUMACZEŃ
CENTRUM EDUKACJI**

www.wymownia.pl

Spis treści

TO THE READER - MARIA CLEMM

EDGAR A. POE - JAMES RUSSELL LOWELL.

DEATH OF EDGAR A. POE - N. P. WILLIS

WSTĘP - BOLESŁAW LEŚMIAN

The Island of the Fay / Wyspa Zaklęta

Morella / Morella

Tell-Tale Heart / Serce-Oskarżycielem

The cask of Amontillado / Beczka Amontillada

Silence / Milczenie

The Pit and the Pendulum / Studnia i Wahadło

Shadow / Cień

The Devil in the belfry / Dyabeł na wieży

King Pest / Król Dżumiec

The Fall of the House of Usher / Zagłada Domu Usher'ów

William Wilson / William Wilson

The Oval Portrait / Portret Ovalny

The facts of M. Valdemar's case / Prawdziwy opis wypadku z p. Waldemarem

Metzengerstein / Metzengerstein

Hop-Frog / Hop-Frog

The Man of the crowd / Człowiek tłumu

Found in a Bottle / Rękopis znaleziony w butli

The Masque of the Red Death / Maska Śmierci Szkarłatnej

The Black Cat / Czarny Kot

Berenice / Berenice

TO THE READER

THE late EDGAR ALLAN POE, who was the husband of my only daughter, the son of my eldest brother, and more than a son to myself, in his long-continued and affectionate observance of every duty me,—under an impression that he might be called suddenly from the world, (just before he left his home in Fordham, for the last time, on the 29th of June, 1849) requests that Rev. Rufus W. Griswold should act as his literary Executor, and superintend the publication of his works;—and that N. P. Wills, Esq., should write such observations upon his life and character, that he might deem suitable to address to thinking men, in vindication of his memory.

These requests he made with hesitation, and with confidence that they would be fulfilled, from his knowledge of these gentlemen; and he many times expressed a gratification of such an opportunity of decidedly and unequivocally certifying his respect for the literary judgment and integrity of Mr. Griswold, with whom his personal relations, on account of some unhappy misunderstanding, had for years been interrupted.

In this edition of my son's works, which is published for my benefit, it is a great pleasure for me to thank Mr. Griswold and Mr. Willis for their prompt fulfilment of the wishes of the dying poet, in labors, which demanded much time and attention, and which they have performed without any other recompense than the happiness which rewards acts of duty and kindness. I add to these expressions of gratitude to them, my acknowledgments to J. R. Lowell, Esquire, for his notices of Mr. Poe's genius and writings which are here published.

MARIA CLEMM.

EDGAR A. POE

BY JAMES RUSSELL LOWELL.

THE situation of American literature is anomalous. It has no centre, or, if it have, it is like that of the sphere of Hermes. It is divided into many systems, each revolving round its several sun, and often presenting to the rest only the faint glimmer of a milk-and-water way. Our capital city, unlike London or Paris, is not a great central heart, from which life and vigor radiate to the extremities, but resembles more an isolated umbilicus, stuck down as near as may be to the centre of the land, and seeming rather to tell a legend of former usefulness than to serve any present need. Boston, New York, Philadelphia, each has its literature almost more distinct than those of the different dialects of Germany; and the Young Queen of the West has also one of her own, of which some articulate rumor barely has reached us dwellers by the Atlantic.

Perhaps there is no task more difficult than the just criticism of cotemporary literature. It is even more grateful to give praise where it is needed than where it is deserved, and friendship so often seduces the iron stylus of justice into a vague flourish, that she writes what seems rather like an epitaph than a criticism. Yet if praise be given as an alms, we could not drop so poisonous a one into any man's hat. The critic's ink may suffer equally from too large an infusion of nutgalls or of sugar. But it is easier to be generous than to be just, and we might readily put faith in that fabulous direction to the hiding-place of truth, did we judge from the amount of water which we usually find mixed with it.

Remarkable experiences are usually confined to the inner life of imaginative men, but Mr. Poe's biography displays a vicissitude and peculiarity of interest such as is rarely met with. The offspring of a romantic marriage, and left an orphan at an early age, he was adopted by Mr. Allan, a wealthy Virginian, whose barren marriage-bed seemed the warranty of a large estate to the young poet. Having received a classical education in England, he returned home and entered the University of Virginia, where, after an extravagant course, followed by reformation at the last extremity, he was graduated with the highest honors of his class. Then came a boyish attempt to join the fortunes of the insurgent Greeks, which ended at St. Petersburg, where he got into difficulties through want of a passport, from which he was rescued by the American consul, and sent home. He now entered the military academy at

West Point, from which he obtained a dismissal on hearing of the birth of a son to his adopted father, by a second marriage, an event which cut off his expectations as an heir. The death of Mr. Allan, in whose will his name was not mentioned, soon after relieved him of all doubt in this regard, and he committed himself at once to authorship for a support. Previously to this, however, he had published (in 1827) a small volume of poems, which soon ran through three editions, and excited high expectations of its author's future distinction in the minds of many competent judges.

That no certain augury can be drawn from a poet's earliest lispings there are instances enough to prove. Shakspeare's first poems, though brimful of vigor and youth and picturesqueness, give but a very faint promise of the directness, condensation and overflowing moral of his maturer works. Perhaps, however, Shakspeare is hardly a case in point, his "Venus and Adonis" having been published, we believe, in his twenty-sixth year. Milton's Latin verses show tenderness, a fine eye for nature, and a delicate appreciation of classic models, but give no hint of the author of a new style in poetry. Pope's youthful pieces have all the sing-song, wholly unrelieved by the glittering malignity and eloquent irreligion of his later productions. Collins' callow namby-pamby died and gave no sign of the vigorous and original genius which he afterwards displayed. We have never thought that the world lost more in the "marvellous boy," Chatterton, than a very ingenious imitator of obscure and antiquated dulness. Where he becomes original (as it is called) the interest of ingenuity ceases and he becomes stupid. Kirke White's promises were endorsed by the respectable name of Mr. Southey, but surely with no authority from Apollo. They have the merit of a traditional piety, which, to our mind, if uttered at all, had been less objectionable in the retired closet of a diary, and in the sober raiment of prose. They do not clutch hold of the memory with the drowning pertinacity of Watts; neither have they the interest of his occasional simple, lucky beauty. Burns having fortunately been rescued by his humble station from the contaminating society of the "best models" wrote well and naturally from the first. Had he been unfortunate enough to have had an educated taste, we should have had a series of poems from which, as from his letters, we could sift here and there a kernel from the mass of chaff. Coleridge's youthful efforts give no promise whatever of that poetical genius which produced at once the wildest, tenderest, most original and most purely imaginative poems of modern times. Byron's "Hours of Idleness" would never find a reader except from an intrepid and indefatigable curiosity. In Wordsworth's first preludings there is but a dim foreboding of the creator of an era. From Southey's early poems, a safer augury might have been drawn. They show the patient

investigator, the close student of history, and the unwearied explorer of the beauties of predecessors, but they give no assurances of a man who should add aught to stock of household words, or to the rarer and more sacred delights of the fire-side or the arbor. The earliest specimens of Shelley's poetic mind already, also, give tokens of that ethereal! sublimation in which the spirit seems to soar above the regions of words, but leaves its body, the verse, to be entombed, without hope of resurrection, in a mass of them. Cowley is generally instanced as a wonder of precocity. But his early insipidities show only a capacity for rhyming and for the metrical arrangement of certain conventional combinations of words, a capacity wholly dependent on a delicate physical organization, and an unhappy memory. An early poem is only remarkable when it displays an effort of reason, and the rudest verses in which we can trace some conception of the ends of poetry, are worth all the miracles of smooth juvenile versification. A school-boy, one would say, might acquire the regular see-saw of Pope merely by an association with the motion of the play-ground tilt.

Mr. Poe's early productions show that he could see through the verse to the spirit beneath, and that he already had a feeling that all the life and grace of the one must depend on and be modulated by the will of the other. We call them the most remarkable boyish poems that we have ever read. We know of none that can compare with them for maturity of purpose, and a nice understanding of the effects of language and metre. Such pieces are only valuable when they display what we can only express by the contradictory phrase of innate experience. We copy one of the shorter poems, written when the author was only fourteen. There is a little dimness in the filling up, but the grace and symmetry of the outline are such as few poets ever attain. There is a smack of ambrosia about it.

TO HELEN.

Helen, thy beauty is to me
Like those Nicean barks of yore
That gently, o'er a perfumed sea,
The weary, way-worn wanderer bore
To his own native shore.

On desperate seas long wont to roam,
Thy hyacinth hair, thy classic face,
Thy Naiad airs have brought me home

To the glory that was Greece
And the grandeur that was Rome.

Lo! in yon brilliant window-niche
How statue-like I see thee stand!
The agate lamp within thy hand,
Ah! Psyche, from the regions which
Are Holy Land!

It is the tendency of the young poet that impresses us. Here is no "withering scorn," no heart "blighted" ere it has safely got into its teens, none of the drawing-room sansculotism which Byron had brought into vogue. All is lympid and serene, with a pleasant dash of the Greek Helicon in it. The melody of the whole, too, is remarkable. It is not of that kind which can be demonstrated arithmetically upon the tips of the fingers. It is of that finer sort which the inner ear alone can estimate. It seems simple, like a Greek column, because of its perfection. In a poem named "Ligeia," under which title he intended to personify the music of nature, our boy-poet gives us the following exquisite picture:

Ligeia! Ligeia!
My beautiful one,
Whose harshest idea
Will to melody run,
Say, is it thy will,
On the breezes to toss,
Or, capriciously still,
Like the lone albatross,
Incumbent on night,
As she on the air,
To keep watch with delight
On the harmony there?

John Neal, himself a man of genius, and whose lyre has been too long capriciously silent, appreciated the high merit of these and similar passages, and drew a proud horoscope for their author.

Mr. Poe had that indescribable something which men have agreed to call genius. No man could ever tell us precisely what it is, and yet there is none who is not inevitably aware of its presence and its power. Let talent writhe and contort itself as it may, it has no such magnetism. Larger of bone and sinew it may be, but the wings are wanting. Talent sticks fast to earth, and its most perfect works have still one foot of clay. Genius claims kindred with the very workings of Nature herself, so that a sunset shall seem like a quotation from Dante or Milton, and if Shakspeare be read in the very presence of the sea itself, his verses shall but seem nobler for the sublime criticism of ocean. Talent may make friends for itself but only genius can give to its creations the divine power of winning love and veneration. Enthusiasm cannot cling to what itself is unenthusiastic, nor will he ever have disciples who has not himself impulsive zeal enough to be a disciple. Great wits are allied to madness only inasmuch as they are possessed and carried away by their demon, while talent keeps him, as Paracelsus did, securely prisoned in the pommel of its sword. To the eye of genius, the veil of the spiritual world is ever rent asunder, that it may perceive the ministers of good and evil who throng continually around it. No man of mere talent ever flung his inkstand at the devil.

When we say that Mr. Poe had genius, we do not mean to say that he has produced evidence of the highest. But to say that he possesses it at all is to say that he needs only zeal, industry, and a reverence for the trust reposed in him, to achieve the proudest triumphs and the greenest laurels. If we may believe the Longinuses and Aristotles of our newspapers, we have quite too many geniuses of the loftiest order to render a place among them at all desirable, whether for its hardness of attainment or its seclusion. The highest peak of our Parnassus is, according to these gentlemen, by far the most thickly settled portion of the country, a circumstance which must make it an uncomfortable residence for individuals of a poetical temperament, if love of solitude be, as immemorial tradition asserts, a necessary part of their idiosyncrasy.

Mr. Poe has two of the prime qualities of genius, a faculty of vigorous yet minute analysis, and a wonderful fecundity of imagination. The first of these faculties is as needful to the artist in words, as a knowledge of anatomy is to the artist in colors or in stone. This enables him to conceive truly, to maintain a proper relation of parts, and to draw a correct outline, while the second groups, fills up, and colors. Both of these Mr. Poe has displayed with singular distinctness in his prose works, the last predominating in his earlier tales, and the first in his later ones. In judging of the merit of an author, and assigning him his niche among our household gods, we have a right to regard him from our own point of view, and to measure

him by our own standard. But, in estimating the amount of power displayed in his works, we must be governed by his own design, and, placing them by the side of his own ideal, find how much is wanting. We differ from Mr. Poe in his opinions of the objects of art. He esteems that object to be the creation of Beauty, and perhaps it is only in the definition of that word that we disagree with him. But in what we shall say of his writings, we shall take his own standard as our guide. The temple of the god of song is equally accessible from every side, and there is room enough in it for all who bring offerings, or seek an oracle.

In his tales, Mr. Poe has chosen to exhibit his power chiefly in that dim region which stretches from the very utmost limits of the probable into the weird confines of superstition and unreality. He combines in a very remarkable manner two faculties which are seldom found united; a power of influencing the mind of the reader by the impalpable shadows of mystery, and a minuteness of detail which does not leave a pin or a button unnoticed. Both are, in truth, the natural results of the predominating quality of his mind, to which we have before alluded, analysis. It is this which distinguishes the artist. His mind at once reaches forward to the effect to be produced. Having resolved to bring about certain emotions in the reader, he makes all subordinate parts tend strictly to the common centre. Even his mystery is mathematical to his own mind. To him x is a known quantity all along. In any picture that he paints, he understands the chemical properties of all his colors. However vague some of his figures may seem, however formless the shadows, to him the outline is as clear and distinct as that of a geometrical diagram. For this reason Mr. Poe has no sympathy with Mysticism. The Mystic dwells in the mystery, is enveloped with it; it colors all his thoughts; it affects his optic nerve especially, and the commonest things get a rainbow edging from it. Mr. Poe, on the other hand, is a spectator *ab extrâ*. He analyzes, he dissects, he watches

—— "with an eye serene,
The very pulse of the machine,"

for such it practically is to him, with wheels and cogs and piston-rods, all working to produce a certain end.

This analyzing tendency of his mind balances the poetical, and, by giving him the patience to be minute, enables him to throw a wonderful reality into his most unreal fancies. A monomania he paints with great power. He loves to dissect one of these cancers of the mind, and to trace all the subtle ramifications of its roots. In raising images of horror, also, he has

strange success conveying to us sometimes by a dusky hint some terrible doubt which is the secret of all horror. He leaves to imagination the task of finishing the picture, a task to which only she is competent.

"For much imaginary work was there;
Conceit deceitful, so compact, so kind,
That for Achilles' image stood his spear
Grasped in an armed hand; himself behind
Was left unseen, save to the eye of mind."

Beside the merit of conception, Mr. Poe's writings have also that of form. His style is highly highly finished, graceful, and truly classical. It would be hard to find a living author who had displayed such varied powers. As an example of his style we would refer to one of his tales, "The House of Usher," in the first volume of his "Tales of the Grotesque and Arabesque." It has a singular charm for us, and we think that no one could read it without being strongly moved by its serene and sombre beauty. Had its author written nothing else, it would alone have been enough to stamp him as a man of genius, and the master of a classic style. In this tale occurs, perhaps, the most beautiful of his poems.

The great masters of imagination have seldom resorted to the vague and the unreal as sources of effect. They have not used dread and horror alone, but only in combination with other qualities, as means of subjugating the fancies of their readers. The loftiest muse has ever a household and fireside charm about her. Mr. Poe's secret lies mainly in the skill with which he has employed the strange fascination of mystery and terror. In this his success is so great and striking as to deserve name of art, not artifice. We cannot call his materials the noblest or purest, but we must concede to him the highest merit of construction.

As a critic, Mr. Poe was æsthetically deficient. Unerring in his analysis of dictions, metres, and plots, he seemed wanting in the faculty of perceiving the profounder ethics of art. His criticisms are, however, distinguished for scientific precision and coherence of logic. They have the exactness, and at the same time, the coldness of mathematical demonstrations. Yet they stand in strikingly refreshing contrast with the vague generalisms and sharp personalities of the day. If deficient in warmth, they are also without the heat of partizanship. They are especially valuable as illustrating the great truth, too generally overlooked, that analytic power is a subordinate quality of the critic.

On the whole, it may be considered certain that Mr. Poe has attained an individual eminence in our literature, which he will keep. He has given proof of power and originality. He has done that which could only be done once with success or safety, and the imitation or repetition or which would produce weariness.

1. The following notice of Mr. Poe's life and works was written at his own request, five years ago, and accompanied a portrait of him published in Graham's Magazine for February, 1845. It is here reprinted with a few alterations and omissions.

DEATH OF EDGAR A. POE

BY N. P. WILLIS.

THE ancient fable of two antagonistic spirits imprisoned in one body, equally powerful and having the complete mastery by turns—of one man, that is to say, inhabited by both a devil and an angel—seems to have been realized, if all we hear is true, in the character of the extraordinary man whose name we have written above. Our own impression of the nature of Edgar A. Poe, differs in some important degree, however, from that which has been generally conveyed in the notices of his death. Let us, before telling what we personally know of him, copy a graphic and highly finished portraiture, from the pen of Dr. Rufus W. Griswold, which appeared in a recent number of the Tribune:—

"EDGAR ALLAN POE is dead. He died in Baltimore on Sunday, October 7th. This announcement will startle many, but few will be grieved by it. The poet was well known, personally or by reputation, in all this country; he had readers in England, and in several states of Continental Europe; but he had few or no friends; and the regrets for his death will be suggested principally by the consideration that in him literary art lost one of its most brilliant but erratic stars."

"His conversation was at times almost supra-mortal in its eloquence. His voice was modulated with astonishing skill, and his large and variably expressive eyes looked repose or shot fiery

tumult into theirs who listened, while his own face glowed, or was changeless in pallor, as his imagination quickened his blood or drew it back frozen to his heart. His imagery was from the worlds which no mortal can see but with the vision of genius.—Suddenly starting from a proposition, exactly and sharply defined, in terms of utmost simplicity and clearness, he rejected the forms of customary logic, and by a crystalline process of accretion, built up his ocular demonstrations in forms of gloomiest and ghastliest grandeur, or in those of the most airy and delicious beauty—so minutely and distinctly, yet so rapidly, that the attention which was yielded to him was chained till it stood among his wonderful creations—till he himself dissolved the spell, and brought his hearers back to common and base existence, by vulgar fancies or exhibitions of the ignoblest passion.

"He was at all times a dreamer—dwelling in ideal realms—in heaven or hell—peopled with the creatures and the accidents of his brain. He walked the streets, in madness or melancholy, with lips moving in indistinct curses, or with eyes upturned in passionate prayer, (never for himself, for he felt, or professed to feel, that he was already damned, but) for their happiness who at the moment were objects of his idolatry;—or, with his glances introverted to a heart gnawed with anguish, and with a face shrouded in gloom, he would brave the wildest storms; and all night, with drenched garments and arms beating the winds and rains, would speak as if to spirits that at such times only could be evoked by him from the Aidenn, close by whose portals his disturbed soul sought to forget the ills to which his constitution subjected him—close by the Aidenn where were those he loved—the Aidenn which he might never see, but in fitful glimpses, as its gates opened to receive the less fiery and more happy natures whose destiny to sin did not involve the doom of death.

"He seemed, except when some fitful pursuit subjugated his will and engrossed his faculties, always to bear the memory of some controlling sorrow. The remarkable poem of The Raven was probly much more nearly than has been supposed, even by those who were very intimate with him, a reflection and an echo of his own history. He was that bird's

"" ——— unhappy master whom unmerciful Disaster
Followed fast and followed faster till his song one burden bore—
Till the dirges of his Hope that melancholy burden bore
Of 'Never—never more.'

"Every genuine author in a greater or less degree leaves in his works, whatever their design, traces of his personal character: elements of his immortal being, in which the individual survives the person. While we read the pages of the *Fall of the House of Usher*, or of *Mesmeric Revelations*, we see in the solemn and stately gloom which invests one, and in the subtle metaphysical analysis of both, indications of the idiosyncracies—of what was most remarkable and peculiar—in the author's intellectual nature. But we see here only the better phases of his nature, only the symbols of his juster action, for his harsh experience had deprived him of all faith, in man or woman. He had made up his mind upon the numberless complexities of the social world, and the whole system with him was an imposture. This conviction gave a direction to his shrewd and naturally unamiable character. Still, though he regarded society as composed altogether of villains, the sharpness of his intellect was not of that kind which enabled him to cope with villany, while it continually caused him by overshots to fail of the success of honesty. He was in many respects like Francis Vivian in Bulwer's novel of *'The Caxtons.'* Passion, in him, comprehended many of the worst emotions which militate against human happiness. You could not contradict him, but you raised quick choler; you could not speak of wealth, but his cheek paled with gnawing envy. The astonishing natural advantage of this poor boy—his beauty, his readiness, the daring spirit that breathed around him like a fiery atmosphere—had raised his constitutional self-confidence into an arrogance that turned his very claims to admiration into prejudice against him. Irascible, envious—bad enough, but not the worst, for these salient angles were all varnished over with a cold repellent cynicism, his passions vented themselves in sneers. There seemed to him no moral susceptibility; and, what was more remarkable in a proud nature, little or nothing of the true point of honor. He had, to a morbid excess, that desire to rise which is vulgarly called ambition, but no wish for the esteem or the love of his species, only the hard wish to succeed—not shine, not serve—succeed, that he might have the right to despise a world which galled his self-conceit.

"We have suggested the influence of his aims and vicissitudes upon his literature. It was more conspicuous in his later than in his earlier writings. Nearly all that he wrote in the last two or three years—including much of his best poetry—was in some sense biographical; in draperies of his imagination, those who had taken the trouble to trace his steps, could perceive, but slightly concealed, the figure of himself."

Apropos of the disparaging portion of the above well-written sketch, let us truthfully say:—

Some four or five years since, when editing a daily paper in this city, Mr. Poe was employed by us, for several months, as critic and sub-editor. This was our first personal acquaintance with him. He resided with his wife and mother at Fordham, a few miles out of town, but was at his desk in the office, from nine in the morning till the evening paper went to press. With the highest admiration for his genius, and a willingness to let it atone for more than ordinary irregularity, we were led by common report to expect a very capricious attention to his duties, and occasionally a scene of violence and difficulty. Time went on, however, and he was invariably punctual and industrious. With his pale, beautiful and intellectual face, as a reminder of what genius was in him, it was impossible, of course, not to treat him always with deferential courtesy, and, to our occasional request that he would not probe too deep in a criticism, or that he would erase a passage colored too highly with his resentments against society and mankind, he readily and courteously assented—far more yielding than most men, we thought, on points so excusably sensitive. With a prospect of taking the lead in another periodical, he, at last, voluntarily gave up his employment with us, and, through all this considerable period, we had seen but one presentment of the man—a quiet, patient, industrious, and most gentlemanly person, commending the utmost respect and good feeling by his unvarying deportment and ability.

Residing as he did in the country, we never met Mr. Poe in hours of leisure; but he frequently called on us afterwards at our place of business, and we met him often in the street—invariably the same sad-mannered, winning and refined gentleman, such as we had always known him. It was by rumor only, up to the day of his death, that we knew of any other development of manner or character. We heard, from one who knew him well, (what should be stated in all mention of his lamentable irregularities,) that, with a single glass of wine, his whole nature was reversed, the demon became uppermost, and, though none of the usual signs of intoxication were visible, his will was palpably insane. Possessing his reasoning faculties in excited activity, at such times, and seeking his acquaintances with his wonted look and memory, he easily seemed personating only another phase of his natural character, and was accused, accordingly, of insulting arrogance and bad-heartedness. In this reversed character, we repeat, it was never our chance to see him. We know it from hearsay, and we mention it in connection with this sad infirmity of physical constitution; which puts it upon very nearly the ground of a temporary and almost irresponsible insanity.

The arrogance, vanity and depravity of heart, of which Mr. Poe was generally accused, seem, to us, referable altogether to this reversed phase of his character. Under that degree of intoxication which only acted upon him by demonizing his sense of truth and right, he doubtless said and did much that was wholly irreconcilable with his better nature; but, when himself, and as we knew him only, his modesty and unaffected humility, as to his own deservings, were a constant charm to his character. His letters (of which the constant application for autographs has taken from us, we are sorry to confess, the greater portion) exhibited this quality very strongly. In one of the carelessly written notes of which we chance still to retain possession, for instance, he speaks of "The Raven"—that extraordinary poem which electrified the world of imaginative readers, and has become the type of a school of poetry of its own—and, in evident earnest, attributes its success to the few words of commendation with which we had prefaced it in this paper. It will throw light on his sane character to give a literal copy of the note:—

"FORDHAM, April 20, 1849.

"My dear Willis:—The poem which I enclose, and which I am so vain as to hope you will like, in some respects, has been just published in a paper for which sheer necessity compels me to write, now and then. It pays well as times go—but unquestionably it ought to pay ten prices; for whatever I send it I feel I am consigning to the tomb of the Capulets. The verses accompanying this, may I beg you to take out of the tomb, and bring them to light in the Home Journal? If you can oblige me so far as to copy them, I do not think it will be necessary to say 'From the ——,'—that would be too bad;—and, perhaps, 'From a late —— paper,' would do.

"I have not forgotten how a 'good word in season' from you made 'The Raven,' and made 'Ulalume,' (which, by-the-way, people have done me the honor of attributing to you)—therefore I would ask you, (if I dared,) to say something of these lines—if they please you.

"Truly yours ever,

"EDGAR A. POE."

In double proof—of his earnest disposition to do the best for himself, and of the trustful and grateful nature which has been denied him—we give another of the only three of his notes which we chance to retain :—

"FORDHAM, January 22, 1848.

"My dear Mr. Willis:—I am about to make an effort at re-establishing myself in the literary world, and feel that I may depend upon your aid.

"My general aim is to start a Magazine, to be called 'The Stylus;' but it would be useless to me, even when established, if not entirely out of the control of a publisher. I mean, therefore, to get up a Journal which shall be my own, at all points. With this end in view, I must get a list of, at least, five hundred subscribers to begin with:—nearly two hundred I have already. I propose, however, to go South and West, among my personal and literary friends—old college and West Point acquaintances—and see what I can do. In order to get the means of taking a first step, I propose to lecture at the Society Library, on Thursday, the 3d of February—and, that there may be no cause of squabbling, my subject shall not be literary at all. I have chosen a broad text—'The Universe.'

"Having thus given you the facts of the case, I leave all the rest to the suggestions of your own tact and generosity. Gratefully—most gratefully—

"Your friend always,

"EDGAR A. POE."

Brief and chance-taken, as these letters are, we think they sufficiently prove the existence of the very qualities denied to Mr. Poe—humility, willingness to persevere, belief in another's kindness, and capability of cordial and grateful friendship! Such he assuredly was when sane. Such only he has invariably seemed to us, in all we have happened personally to know of him, through a friendship of five or six years. And so much easier is it to believe what we have seen and known, than what we hear of only, that we remember him but with admiration and respect—these descriptions of him, when morally insane, seem to us like portraits, painted in sickness, of a man we have only known in health.

But there is another, more touching, and far more forcible evidence there was goodness in Edgar A. Poe. To reveal it, we are obliged to venture upon the lifting of the veil which sacredly covers grief and refinement in poverty—but we think it may be excused, if so we can brighten the memory of the poet, even were there not a more needed and immediate service which it may render to the nearest link broken by his death.

Our first knowledge of Mr. Poe's removal to this city was by a call which we received from a lady who introduced herself to us as the mother of his wife. She was in search of employment for him, and she excused her errand by mentioning that he was ill, that her daughter was a confirmed invalid, and that their circumstances were such as compelled her taking it upon herself. The countenance of this lady, made beautiful and saintly with an evidently complete giving up of her life to privation and sorrowful tenderness, her gentle and mournful voice urging its plea, her long-forgotten but habitually and unconsciously refined manners, and her appealing and yet appreciative mention of the claims and abilities of her son, disclosed at once the presence of one of those angels upon earth that women in adversity can be. It was a hard fate that she was watching over. Mr. Poe wrote with fastidious difficulty, and in a style too much above the popular level to be well paid. He was always in pecuniary difficulty, and, with his sick wife, frequently in want of the merest necessities of life. Winter after winter, for years, the most touching sight to us, in this whole city, has been that tireless minister to genius, thinly and insufficiently clad, going from office to office with a poem, or an article on some literary subject, to sell—sometimes simply pleading in a broken voice that he was ill, and begging for him—mentioning nothing but that "he was ill," whatever might be the reason for his writing nothing—and never, amid all her tears and recitals of distress, suffering one syllable to escape her lips that could convey a doubt of him, or a complaint, or a lessening of pride in his genius and good intentions. Her daughter died, a year and a half since, but she did not desert him. She continued his ministering angel—living with him—caring for him—guarding him against exposure, and, when he was carried away by temptation, amid grief and the loneliness of feelings unreplied to, and awoke from his self-abandonment prostrated in destitution and suffering, begging for him still. If woman's devotion, born with a first love, and fed with human passion, hallow its object, as it is allowed to do, what does not a devotion like this—pure, disinterested and holy as the watch of an invisible spirit—say for him who inspired it?

We have a letter before us, written by this lady, Mrs. Clemm, on the morning in which she heard of the death of this object of her untiring care. It is merely a request that we would call upon her, but we will copy a few of its words—sacred as its privacy is—to warrant the truth of the picture we have drawn above, and add force to the appeal we wish to make for her:—

"I have this morning heard of the death of my darling Eddie.....Can you give me any circumstances or particulars. Oh! do not desert your poor friend in this bitter affliction.

..... Ask Mr. —— to come, as I must deliver a message to him from my poor Eddie. I need not ask you to notice his death and to speak well of him. I know you will. But say what an affectionate son he was to me, his poor desolate mother."

To hedge round a grave with respect, what choice is there, between the relinquished wealth and honors of the world, and the story of such a woman's unrewarded devotion! Risking what we do, in delicacy, by making it public, we feel—other reasons aside—that it betters the world to make known that there are such ministrations to its erring and gifted. What we have said will speak to some hearts. There are those who will be glad to know how the lamp, whose light of poetry has beamed on their far-away recognition, was watched over with care and pain—that they may send to her, who is more darkened than they by its extinction, some token of their sympathy. She is destitute, and alone. If any, far or near, will send to us what may aid and cheer her through the remainder of her life, we will joyfully place it in her hands.

1.

These remarks were published by Mr. Willis, in the "Home Journal," on the Saturday following Mr. Poe's death.

WSTĘP

EDGAR ALLAN POE

Życie Edgara Poe'go było jednym z tych cichych, zmudnych i beznadziejnie bolesnych dramatów, których ocenę i odsłonę publiczną rozumnie i celowo zrzeszone społeczeństwo odsuwa starannie na męczeńską chwilę przedwczesnej śmierci zbytecznego bohatera, pozwalając mu cierpieć i ginąć samopas oraz, pilnie odwracając oczy od „krwawych scen”, gdyż widok ich mógłby niepotrzebnie zakłócić rozzuchwalony ład zbrodniczej codzienności — ład, który jest wszakże sumieniem społeczeństwa. Ponętną ofiarą tego ładu, potajemnym łupem tego sumienia był wielki poeta, któremu zbrakło na ziemi tyle nawet miejsca, ile go zagarnia żebrak w przytułku noclegowym. Popelniono na nim zbrodnię tem większą, że bezkarną, bo uświęconą prawem, zwyczajem i obowiązkiem społecznym. Zapewne śmierć

poety jest dla niektórych tem samem, czem dla szczurów nikczemnych — nieobecność pana w pałacu: rządzą się samowolnie i bezczelnie w pustych komnatach i mienie pańskie uważają za prawnie przywróconą swym kłom i pyskom własność. I nie tyle nawet kły, ile właśnie pyski tuczają się na bezbronny chlebie wzgardzonego za życia siewcy, przedzierzgamąc ów chleb w podnietliwe smakołyki dla swych zdrętwiałych od nudy podniebień, lub spieniężając go umiejętnie na rynkach i targach publicznych. Dziś — po śmierci Poego — uznano jego geniusz i uwielbiono jego dzieła, to znaczy, iż niebieski przepych wywalczonych przezeń na ziemi marzeń stał się rozrywką czytających lub odczytanych filistrów, oraz źródłem dochodu bylejakiego wydawcy lub księgarza. Wobec tak jawnych i nieodpartych zysków czyż wolno mówić o bezużyteczności marzeń, o bezpotrzebie sztuki dla sztuki? Czyż wolno twierdzić, jak to czyni jeden z zoilów Poego, iż musiano go opłacać mniej od innych, ponieważ zażywał zbyt ponad poziom wybiegającego stylu? Czyż wolno wreszcie pouczać poetę o tem, iż winien poniechać marzeń, stłumić snu nadmiar i zbytek, a zbliżyć się za to lub powrócić do życia, i w dodatku do życia w tej postaci, w jakiej raczą je widzieć, postrzegać i przenikać zbrukane trywialnem bielmem codziennej tępoty, a zuchwałe ślepie uspołecznionego recenzenta? Oderwany od życia, poza niem kędyś przebywający marzyciel — trwa dotąd, żywotny i nieśmiertelny, podczas, gdy wspomniani recenzenci — ludzie „z rzeczywistego życia”, bezpośredni życia postrzegacze i pochłaniacze, poufni jego zauszniccy i, że tak powiem, zapanbraty — znawcy żywiołu i potrzeb najdonioślejszych istnienia — zmarli doszczętnie na zbyt pośpieszną bezimienność i zbyt widoczną bezżywotność, nie pozostawiając po sobie nawet tych znaków i śladów, które pozostawia na ręku komar zgnieciony. Ktokolwiek swą napaść na sztukę osłania przebiegłą i obłudną maską troskliwej dla życia „rzeczywistego” miłości, temu w żywe oczy zaprzeczy wywłaszczony z życia za nadmiar marzeń nędzarz-poeta, który wzbogacał i wzbogaca owo wzbronione mu życie bez względu na to, czy osobistą, czy zbiorową jest własnością.

W Baltimorze, w roku 1813 urodził się Edgar Poe z ojca Dawida i z matki Elżbiety Arnoldówny. Ta ostatnia była artystką dramatyczną. Dawid Poe pokochał ją płomiennie i bezrozumnie. Pokochał raz na zawsze. Los chciał, aby Edgar był dzieckiem niepowszedniej i bezwzględnej namiętności. Wypadki zmusiły kochanków do ucieczki. Wkrótce Dawid poślubił Elżbietę i, dla tem ściślejszego zgmatwania przeznaczeń obojga, — sam został aktorem. Dawidowstwo, prócz Edgara, mieli jeszcze dwoje dzieci. Wszystko troje w młodym wieku pozostało bez środków do życia, gdyż śmierć niemal jednoczesna odebrała im rodziców — w Richmondzie.

Bogaty a bezdietny kupiec, nazwiskiem Allan — zwrócił uwagę na niezwykłość i

niepowszedniość czarująco pięknego Edgara. Upodobał go sobie i usynowił. Odtąd poeta przeżywał się Edgar Allan Poe. Zdawało się, iż przypadły mu w dziale — dostatek i niezależność materyalna. Ta ostatnia jest najwyższym przepychem poety, który nie potrafi nigdy nałamać się, zastosować i pokurczyć aż do poziomu wymagań, stanowiących warunek niezbędny pozyskania choćby względnego dobrobytu lub nawet „małego ubóstwa”. Warunek ów, mówiąc mimochodem, zawiera jednocześnie — nagrodę i zemstę. Społeczeństwo nagradza mniejszym lub większym kęsem trudnego lub łatwego chleba — nagradza według stopnia upodobnienia mu się duszy, w zasadzie odrębnej. Mści się zaś życie samo, detronizując i pozbawiając skrzydeł pokurczoną do wspomnianego poziomu duszę, — mści się za to, iż, samochcąc lub niechcący, stała się gorszą od siebie samej, brzydszą od własnych przeznaczeń, znikomszą od własnego lęku o dzień jutrzejszy.

Przybrani rodzice Poego udali się z nim razem w podróż po Anglii, Szkocji i Irlandii. Wracając do domu, zostawili chłopca w słynnej naówczas szkole doktora Bransby'ego, w Stoke-Newington'ie, w pobliżu Londynu. W noweli p. t. William Wilson opisał Poe swe wspomnienia i wrażenia szkolne.

W roku 1822 powraca Poe do Richmondu i już tu — w Ameryce — kształci się nadal pod kierunkiem najwybitniejszych profesorów. W roku 1825 — jako student uniwersytetu w Charlottesville'u — przejawiał Poe inteligencję niezwykłą, zdolności rzadkie, a jednocześnie wykazał płomienne zasoby drzemiących dotąd na dnie duszy, a obudzonych przedwcześnie namiętności. Te ostatnie były powodem, iż go wkrótce z uniwersytetu wyświecono. W tych czasach Charlottesville'skich zaznaczyć należy osobliwy dar i zapal Poego do fizyki i matematyki. Zaznaczyć należy dla tego, że później niektóre ze swych koncepcji literackich będzie Poe osnawał na pomysłach pozornie ścisłych, matematycznych, aby w ten sposób uprawdopodobnić, uzasadnić i tem łacniej, tem nieodparciej narzucić czytelnikowi drogą nieuniknionej logiki — swe obrazy, swe wizje fantastyczne, nierzeczywiste, a tak tęczo prawdziwe, tak sennie bliskie i pokrewne każdej głębszej zadumie ludzkiej!

Z powodu wynikłych pomiędzy Poem a jego ojcem przybranym — doraźnych zresztą — rozterek i nieporozumień, których niedość sprawdzoną przyczyną były jakoby drobne, karciane długi Poego, ten ostatni, dzięki zapewne naturze gwałtownej i gwoli całkowitego oderwania swej osoby od przybranego ogniska, a jednocześnie dając ujście swym rycerskim skłonnościom i folgując fantazyi płomiennej, — postanawia nagle zaciągnąć się do szeregów wojsk greckich — w walce z Turcją. Był-że to zamiar dojrzały, czy też tylko młodzieńczy? Czy rzeczywiście wyruszył Edgar do Grecji? Podobno — tak. Istnieje w legendowym skądinąd żywocie mistrza Twardowskiego — słynnego czarodzieja — okres, pełen niejasnych

i niezbadanych wieści, które go nagle przenoszą do krajów przeróżnych, ogólnikowo jeno wspominając o jego pobycie i nie podając szczegółów wyraźnych.

Taki sam okres ma w swem życiu Poe, też mistrz i też czarodziej. Legenda, nie pozbawiona zresztą plotek, przenosi go najpierw do Grecji, a potem do Petersburga, gdzie brak paszportu mógł się łatwo stać źródłem podejrzeń, a nawet poważnym rodzajem przestępstwa, i skąd wreszcie, za wdaniem się ministra amerykańskiego, Henryka Middletona, wyjęty z pod karalności rosyjskiej, shańbiony zapewne brakiem paszportu i obciążony sprawą zapewne za włóczęgostwo — powraca pozbawiony chwilowo „imienia i rodu”, lecz słynny skądinąd mistrz i czarodziej Poe na łono swej ojczyzny. Pisma amerykańskie zapowiadały przez czas pewien druk całego szeregu artykułów o wspomnianej odysei Poego. Artykuły te jednak nigdy się w druku nie ukazały. Nie wiem, czy pisma owe były świadome odpowiedzialności niemal kryminalnej, którą mógł pociągnąć za sobą brak paszportu, to tylko pewna, że plotki, które wówczas naprędce klecono, zbyt rozmyślnie uwłaczały czci i honorowi młodego poety. Zdaje się, iż całe jego życie było nieprzerwalnym i nieodpartym dowodem niepokalanej bezinteresowności anielsko-czystej i tęczowo-promiennej duszy. Raczej wrodzona niezależność i skrzydlata buntowniczość jego cudacznie boskiej natury mogła się pośrednio lub bezpośrednio przyczynić do tych lub innych wypadków na obczyźnie. W roku 1829, po powrocie do Ameryki — widzimy go nagle w jednej ze szkół militarycznych, gdzie, jak zwykle, zwraca na siebie uwagę wybitną umysłowością, lecz jednocześnie, nie znosząc żadnych karbów i więzów, tak dalece zaznacza swą odrębność, niezależność, własnowolę i niepowściągliwość, że po kilku miesiącach wykreślono go, ma się rozumieć, z listy wychowalców.

Tymczasem umiera p. Allanowa, dla której Poe czuł przywiązanie prawdziwie synowskie. P. Allan poślubia młodą dziewczynę. Dom Allanów staje się odtąd miejscem niesnasek rodzinnych, o których jeno mgliście i pobieżnie napomykają biografowie. Trudno odgadnąć rodzaj i barwę tych niesnasek, — dość, że Edgar zajął, zda się, stanowisko wroga względem p. Allana i jego młodej małżonki, — i dość, że p. Allan, obdarzony potomstwem, wydziedzicza przybranego syna. Odtąd nędza ściga Poego, utrudniając mu — w imieniu całego społeczeństwa — swobodę marzeń i wykonań twórczych i przecząc jego lotom tysiącem przeszkód — niestety — zbyt spodziewanych i zbyt banalnie bolesnych. W tym czasie — wbrew owym przeszkodom i trudnościom, wbrew woli swego społeczeństwa — wydaje pierwszy, szczupły tom poezji — poezji tak zaświatowo przejrzystych, jakgdyby życie nie tknęło go wcale swym pazurem, czy też swym łbem, bezmyślnie bodliwym. Mowa tu, ma się rozumieć, nie o tem życiu, którego twórcą był Edgar Poe, jeno o tem, które byle

pierwsza z rzędu kwoka radykalna, lub smętnie zadumany dziennikarz przezywają zdławionem, twardem lub poprostu rzeczywistością i mierzą wartość poety stopniem zdławienia lub stwardnienia jego duszy, zarzucając jej, iż nie jest dość bieżącą, a więc dość czynną i bohaterską.

Owo zdławione i twarde życie, którem starannie otaczano Poego, zmusza go do przedzierzgnięcia się w żołnierza, ażeby swój byt marzeniowy na ziemi ratować żołdem zwykłego szeregowca. Trwa to wszakże niedługo. Po pewnym bowiem czasie poeta pozbawia siebie wspomnianego żołdu i oddaje się w ręce bezwzględnej nędzy. Praca literacka opłaca mu się gorzej, niż żołnierska. Zwykle dzieje brzydkiego kaczęcia, któremu tak zaszkodziło zbyt łabędziowe pochodzenie! Niezależność, odrębność i bezpodańczość charakteru uraża każdego, ktokolwiek ma kark społecznie zgięty i minę kompromisowo układną. Edgar Poe jest wyrzutkiem społeczeństwa, beżużytecznym opojem, karygodnym darmożjadem, któremu daje się odniechcenia i z pobłażliwym uśmiechem nie zarobek, nie honorarium, jeno odczepnego. Podczas, gdy inni otrzymują należność za pracę, Poe dostaje jałmużnę z rąk sytych i popularnych łaskawców. Podczas, gdy innych, według jednomyślnej i jednozgodnej opinii, trzeba koniecznie ratować udzieleniem stosownej pracy i stanowiska, z Poem, według tej samej opinii, nie trzeba liczyć się zgoła. Poe nie istnieje. Cokolwiek dlań się czyni — czyni się za wiele, a w każdym razie zadość. Przyznaje mu się wprawdzie talent, jak się przyznaje komuś ciężką, chroniczną i nieuleczalną chorobę, ale i owo przyznanie robi się z uśmiechem pobłażania, lub powątpiewania lub wreszcie z osobliwym, a zupełnym bezwyrazem twarzy, zdolnej skądinąd do przejawiania uprzejmych współniepokojów lub serdecznych zaciekawień. Baudelaire w przedmowie do przekładu dzieł Poego wspomina dość, zda się, pojemną księgę jakiegoś autora, poświęconą wyłącznie wykazaniu tej smutnej, czy też radosnej prawdy, że poeta, prawdziwy poeta nie może znaleźć dla siebie stanowiska' w żadnym społeczeństwie, ani w demokratycznym, ani w arystokratycznym, ani w republikańskim, ani wreszcie w ustroju absolutnej lub umiarkowanej monarchii.

Żadnego stanowiska! Dziwne słowo — pełne dobrobytu, powagi, tryumfu, spełnionych życzeń, tysięcznych powinszowań, powszechnego szacunku i osobistego szczęścia! Słowo jasne, nawskroś zrozumiałe, całkowicie określone, pozbawione wszelkiej tajemniczości, wszelkiej zadumy, wszelkiego nieporozumienia!

Istnieją bo rozmaite stanowiska na świecie. Dobrze jest stanowisko adwokata, ponętne — stanowisko dziennikarza, trudne do zdobycia — stanowisko prezesa Towarzystwa wzajemnego kredytu. Do niezgorszych też należy stanowisko partyjne, lub stanowisko życiowe, lub stanowisko kompromisowe. Zgoła inne jest owo stanowisko, które zajmuje

artyleria względem wrogiego obozu. Podobne do powyższego, a bardziej może dochodowe jest stanowisko redaktora, które ten ostatni zajmuje też względem wrogiego mu obozu. Lecz stanowisko, które zajmuje poeta względem świata i ludzi i siebie samego! Cóż za śmieszne i bezpożyteczne stanowisko! Któżby opłacał tego rodzaju tajemnicze, niepojęte i nierzeczywiste stanowiska!

To też głodem przymierał Edgar Poe, przyszła chluba swego narodu, przyszła sława swego społeczeństwa. Przymierał — mało jeszcze znany, daleki od sławy i poczytności. Zdawało się, iż nędza już go do końca nie wypuści ze swych śmiertelnych uścisków. Atoli uśmiechnęło mu się szczęście nagle i niespodziewane. Istnieje podobno taki osobliwy rodzaj kokieteryjnego szczęścia, które się tylko uśmiecha zaczepnie i mimochodem.

Jedno z pism ogłosiło konkurs na nowelę i poemat. Poe na chybił-trafił stanął do konkursu. Zdarzyło się, iż kaligraficznie piękny charakter jego pisma pogłaskał oczy i przykuł uwagę prezesa jury — Kennedy'ego. Dzięki temu właśnie zbiegowi okoliczności Kennedy odczytał osobiście rękopisy Poego. Traf chciał, że przyznano Poemu obydwie nagrody — i za poemat i za nowelę. Kennedy wyraził życzenie poznania autora osobiście. Redaktor wspomnianego pisma przyprowadził doń Poego. Głębokie zapewne, a może nawet wstrząsające wrażenie wywarł na Kennedy'm widok młodzieńca uderzająco pięknego, o rysach subtelnych, niemal kobiecych, w przyodziewie z lachmanów, starannie i z odruchem wrodzonej elegancji zapiętych aż do ostatniego guzika. Dumny, z piętnem geniuszu na czole, wytworny głodomór i darmozjad, wychudzony i wynędzniały stanął przed prezesem jury. Kennedy zapoznał go wkrótce z Tomaszem White'm, redaktorem i wydawcą Southern Literary Messenger w Richmondzie.

W dwudziestym drugim roku życia zostaje Poe redaktorem wspomnianego pisma i zdobywa dla niego olbrzymie powodzenie, drukując między innymi — Przygodę nieporównaną poniektórego Hansa Pfaalla. Przez dwa lata z rzędu redaguje Poe z zapalem poruczone mu pismo. Gaża jego redaktorska wynosi 2700 franków rocznie: dla takiego, jak on, nędzarza — niespodzianie i wyjątkowo przychylne warunki istnienia, a raczej marzenia na ziemi. Poślubia w tym czasie swoją kuzynkę, czarująco powabną, bohatersko szlachetną Wirginię Clemm. Wszakże niepokonany nałóg pijaństwa oraz niepodległość i porywczność charakteru były zapewne przyczyną, dla której White usunął Poego z redakcji. Odtąd włóczy się beznadziejnie i rozpaczliwie z miasta do miasta. Czujne na wszelkie zjawiska życiowe, dzienniki podają pewnego razu sensacyjną wiadomość o tem, że Poe i jego żona, dotknięci chorobą niebezpieczną, mrą z nędzy w Fordhamie. Wkrótce potem umiera umiłowana przez poetę i na wieki tkwiąca w jego duszy natchnionej Wirginia, zaś Poe podlega pierwszemu

atakowi delirium tremens. Tymczasem jeden z dzienników oburza się i oskarża Poe'go o pogardę dla ludzkości, o zniechęcę do życia, o odwrócenie oczu od świata, o zasklepienie się we własnych, zarozumiałe uporczywych snach. Zwykle oskarżenia, które w każdej epoce spotykają każdego niemal poetę, a które — pod kątem szczerości — powinny raczej brzmieć tak:

„Nie drażnij nas swoją odrębnością! Złości nas twoja nienawistnie skrzydlata zdolność odlotu w niebiosa w chwili, gdy my całą śmiertelną rozciągłość zastosowanego do wymagań życia cielska musimy włączyć po ziemi, udając przytem zadowolenie z powodu braku skrzydeł! Jak śmiesz nie tylko być do nas niepodobnym, lecz — nadmiar beczelności — zdobywać cześć i uznanie dla owej różnicy, która istnieje pomiędzy tobą a nami! Śpiewaj o nas! Utwory twoje pełnij naszą myślą, naszą troską codzienną! Bądź tem, czem my jesteśmy — a uwielbimy cię wówczas, nazwiemy rzeczywistym i swoim i swojskim i narodowym“.

Poe wszakże tworzy cały szereg utworów, które nie mają nic wspólnego z ich myślą i z ich troską codzienną. Dla powiększenia zapewne swych dochodów, wygłasza odczyty. W New-Yorku odczytuje poemat kosmogoniczny p. t. Eureka, — z biciem serca wraca do Richmondu i mówi o Zasadach poezji. W Richmondzie spotyka go przyjęcie uroczyste, pełne niemal entuzjazmu. Postanawia więc Poe na stałe osiąść w Richmondzie. Jakaś jednak sprawa zmusza go do chwilowego odjazdu z powrotem do New-Yorku. Odjeżdża 4-go października, a już 6-go tegoż miesiąca w Baltimorze, po drodze do Filadelfii, zatrzymuje się z powodu złego stanu zdrowia. Tegoż dnia wchodzi do jakiejś oberży, aby się trunkiem pokrzepić. W oberży tej spotyka — niestety — kilku starych druhów i braci po kieliszku. Nazajutrz — skoro świt — znaleziono na ulicy jego ciało, w którym życie tliło się jeszcze drętym, niepostrzeżalnym płomykiem. Ciało — bezimienne, gdyż konający poeta nie miał przy sobie nic, coby świadczyło o jego nazwisku. Nie miał też, mówiąc nawiasem, ani złamanego szeląga przy duszy, którą za chwilę winien był wyzionąć. Ciało zanesiono do szpitala. I tam — w szpitalu poeta zmarł samotnie na delirium tremens, 7-go października roku 1849, mając lat 37.

Pokój jego snom cudacznym, które na ziemi przytułku znaleźć nie mogły! Cmentarz gościnniej, niżli reszta świata, przyjął trupa — przybłądę, trupa, który po pijanemu padł w objęcia śmierci i zasnął, być może, snem pijanym, odrębnie wiekuistym, niepodobnym do normalnie wiekuistego snu ludzi trzeźwych i rozsądnych.

Dla trzeźwych i rozsądnych, dla sytych posiadaczy stanowisk społecznych tragiczna śmierć genialnego poety była jeno — sensacyjnym skandalem, smakowitym żerem dla rozpustnie usłużnych dziennikarzy, których duszyczki bieżące z nikczemnym pośpiechem rozpasanej

codzienności zwęszyły sen wiekuisty poety, aby pijany i bolesny czar tego snu oświetlić stosownie z własnego, dobrze płatnego stanowiska. Cnota mieszczańska miała sposobność załamywania swych lubieżnie obłudnych dłoni nad życiem bezładnym, grzesznym, a przeto słusznie pokaranem. Kat płakał nad własną ofiarą nie dla tego, iż czuł wyrzuty sumienia, jeno dla tego, iż go do łez rozczulał widok spełnionej przezeń, a tak dalece bezkarnej, tak dalece uczciwej i chwalebnej zbrodni! Rozczulała go sama słuszność kary. Rozczulało go wreszcie poczucie swej wyższości nad zarozumiałym opojem, który zginął marnie przeto właśnie, iż za życia — zachowując swą bezprawną i karygodną odrębność — świecił w oczy ludziom porządnym domniemaną nad nimi wyższością.

Przeczuwając zapewne śmierć nagłą i niespodzianą, polecił Poe dwom „przyjaciołom“ — Griswoldowi i Willis'owi wydanie pośmiertne swych dzieł i opatrzenie ich życiorysem. Skorzystał z tego polecenia Griswold, ażeby owo wydanie pośmiertne poprzedzić do woli obszernym, a pełnym niskich oszczerstw i kalumnii artykułem. Brak talentu i zawiść chętnie się przytraczają do imienia geniuszów, aby w ten sposób i dla siebie pozyskać nieśmiertelność. Willis — przeciwnie — zachował w swym artykule łagodność, tolerancję i ugrzecznoną powściągliwość względem zmarłego. John Neal i George Graham z oburzeniem zaprotestowali przeciwko artykułowi Griswolda. Poeta Longfellow, którego Poe bezlitośnie miażdżył swem piórem, potrafił jednak stwierdzić niezwykły artyzm i potęgę duchową Poego, jako prozaika i poety.

Oto — wszystko. Nie, nie wszystko jeszcze! Ten wzgardzony pijanica, ten wyrzutek społeczeństwa, ten nędzarz bez stanowiska spotkał w swem życiu istotę, która stała się dlań aniołem — stróżem. Była nią Marya Clemm, matka Wirginii, która po śmierci swej córki jakimś czarodziejskim zbiegiem zaświatowych okoliczności przedzierzgnęła się w natchnioną matkę i jasnowidzącą służebnicę poniewieranego skądinąd geniusza. Miłością samą odgadła i wyczuła czar i potęgę ducha w chwili, gdy ów duch nie miał jeszcze t. z. uznania. Widziano ją, jak wędrowała po ludziach w pilnem poszukiwaniu zarobku dla ukochanego Edgara. Widziano, jak wystawała dumnie i cierpliwie po redakcyach pism z manuskryptami poety w swej macierzyńsko wytrwałej dłoni. — „On jest chory“ — oto jedyne słowa, które mi usprawiedliwiała częstą bezpłodność kapryśnego twórcy. Tej matce natchnionej, tej służebnicy geniusza poświęca Baudelaire swój przekład Poego. Poświęcenie owo jest jedynym czynem, na jaki mógł się w swej niemocy społecznej zdobyć inny nędzarz-poeta, aby tem świętem, opiekuńczem, niepokalanem imieniem zaprotestować przeciwko wszelkiej krzywdzie, obojętności i wydziedziczeniu z życia tych, którzy je tworzą, barwią i pogłębiają. Utwory Poego to — szaleńcze uprawdopodobnienia zaledwo pochwytnych wizyi, w których

gorączkowa równoległość snów i ocknień przetapia atrybuty rzeczywistości w tęczę marzeń. Marzenie graniczy z rzeczywistością, rzeczywistość z marzeniem. Zresztą — różnica pomiędzy nimi znika radośnie w chwili, gdy je pochłania wiecznie zagadkowa, a niepodzielna całość. Przedmiot i jego odbicie zyskuje jednakże prawa na ziemi i jednakże przywileje w niebiosach. A niemasz tu przedmiotów błahych i podrzędnych: wszystko jest zarówno ważne i wieczne, wszystko po prawicy, nic po lewicy Boga. Śnić — i widzieć sen własny i ująć go w bezwzględne karby bezwzględnego artyzmu i wywalczyć mu cudaczne prawo bytu w dookolnych obszarach — oto czyn jedyny, na który zdobyć się winien poeta. Tajemnica śmierci i milczenia, wyczuwana i stopniowana drogą niepochwytłych szczegółów zawrotnie baczonej psychologii, przejawia się w obrazach już to anielsko oskrzydłonych, już to potwornie straszliwych, już to groteskowo spazmatycznych. W świecie tym, czy też zaświecie panuje zaraźliwy klimat strachu, zgrozy, pożogi, zagłady i wiekuistego odrodzenia w sobie, przez się i poza sobą.

Demonizm i anielskość, — długie godziny przerażeń i przelotne chwile rozrzewnień niebiańskich, — nagłe objawienia i ściśle wnioski logiczne, — upadki i wzloty — zemsta i przebaczenie, — ciemność podziemi i światłość niebios naościęż rozwartych, — cała ta czarna i biała magia posłuszna była skinieniu wielkiego czarnoksiężnika.

Tworzył piękno i pozostawił je — komu? Czy istnieją spadkobiercy takich, jak on, nędzarzy i opojów?... Dziś nazwisko jego jest chlubą społeczeństwa. Jest nią napewno ze stanowiska tegoż społeczeństwa. Lecz z innego, niespołecznego, bezprawnego stanowiska jest ono chlubą tej ściśle i głęboko pokrewnej sobie, choć rozrzuconej po świecie rodziny, którą tworzą wzajem wszyscy poeci bez względu na to, jakie społeczeństwo utrudniało im życie i stawiało przeszkody ich marzeniom twórczym.

Bolesław Leśmian.

THE ISLAND OF THE FAY

Nullus enim locus sine genio est.—Servius .

"La musique," says Marmontel, in those "Contes Moraux" which in all our translations, we have insisted upon calling "Moral Tales," as if in mockery of their spirit—"la musique est le seul des talents qui jouissent de lui-meme; tous les autres veulent des temoins." He here confounds the pleasure derivable from sweet sounds with the capacity for creating them. No more than any other talent, is that for music susceptible of complete enjoyment, where there is no second party to appreciate its exercise. And it is only in common with other talents that it produces effects which may be fully enjoyed in solitude. The idea which the raconteur has either failed to entertain clearly, or has sacrificed in its expression to his national love of point, is, doubtless, the very tenable one that the higher order of music is the most thoroughly estimated when we are exclusively alone. The proposition, in this form, will be admitted at once by those who love the lyre for its own sake, and for its spiritual uses. But there is one pleasure still within the reach of fallen mortality and perhaps only one—which owes even more than does music to the accessory sentiment of seclusion. I mean the happiness experienced in the contemplation of natural scenery. In truth, the man who would behold aright the glory of God upon earth must in solitude behold that glory. To me, at least, the presence—not of human life only, but of life in any other form than that of the green things which grow upon the soil and are voiceless—is a stain upon the landscape—is at war with the genius of the scene. I love, indeed, to regard the dark valleys, and the gray rocks, and the waters that silently smile, and the forests that sigh in uneasy slumbers, and the proud watchful mountains that look down upon all,—I love to regard these as themselves but the colossal members of one vast animate and sentient whole—a whole whose form (that of the sphere) is the most perfect and most inclusive of all; whose path is among associate planets; whose meek handmaiden is the moon, whose mediate sovereign is the sun; whose life is eternity, whose thought is that of a God; whose enjoyment is knowledge; whose destinies are lost in immensity, whose cognizance of ourselves is akin with our own cognizance of the animalculae which infest the brain—a being which we, in consequence, regard as purely inanimate and material much in the same manner as these animalculae must thus regard us.

Our telescopes and our mathematical investigations assure us on every hand— notwithstanding the cant of the more ignorant of the priesthood—that space, and therefore that bulk, is an important consideration in the eyes of the Almighty. The cycles in which the stars move are those best adapted for the evolution, without collision, of the greatest possible number of bodies. The forms of those bodies are accurately such as, within a given surface, to include the greatest possible amount of matter;—while the surfaces themselves are so

disposed as to accommodate a denser population than could be accommodated on the same surfaces otherwise arranged. Nor is it any argument against bulk being an object with God, that space itself is infinite; for there may be an infinity of matter to fill it. And since we see clearly that the endowment of matter with vitality is a principle—indeed, as far as our judgments extend, the leading principle in the operations of Deity,—it is scarcely logical to imagine it confined to the regions of the minute, where we daily trace it, and not extending to those of the august. As we find cycle within cycle without end,—yet all revolving around one far-distant centre which is the God-head, may we not analogically suppose in the same manner, life within life, the less within the greater, and all within the Spirit Divine? In short, we are madly erring, through self-esteem, in believing man, in either his temporal or future destinies, to be of more moment in the universe than that vast "clod of the valley" which he tills and contemns, and to which he denies a soul for no more profound reason than that he does not behold it in operation.

These fancies, and such as these, have always given to my meditations among the mountains and the forests, by the rivers and the ocean, a tinge of what the everyday world would not fail to term fantastic. My wanderings amid such scenes have been many, and far-searching, and often solitary; and the interest with which I have strayed through many a dim, deep valley, or gazed into the reflected Heaven of many a bright lake, has been an interest greatly deepened by the thought that I have strayed and gazed alone. What flippant Frenchman was it who said in allusion to the well-known work of Zimmerman, that, "*la solitude est une belle chose; mais il faut quelqu'un pour vous dire que la solitude est une belle chose?*" The epigram cannot be gainsayed; but the necessity is a thing that does not exist.

It was during one of my lonely journeyings, amid a far distant region of mountain locked within mountain, and sad rivers and melancholy tarn writhing or sleeping within all—that I chanced upon a certain rivulet and island. I came upon them suddenly in the leafy June, and threw myself upon the turf, beneath the branches of an unknown odorous shrub, that I might doze as I contemplated the scene. I felt that thus only should I look upon it—such was the character of phantasm which it wore.

On all sides—save to the west, where the sun was about sinking—arose the verdant walls of the forest. The little river which turned sharply in its course, and was thus immediately lost to sight, seemed to have no exit from its prison, but to be absorbed by the deep green foliage of the trees to the east—while in the opposite quarter (so it appeared to me as I lay at length and

glanced upward) there poured down noiselessly and continuously into the valley, a rich golden and crimson waterfall from the sunset fountains of the sky.

About midway in the short vista which my dreamy vision took in, one small circular island, profusely verdured, reposed upon the bosom of the stream.

So blended bank and shadow there

That each seemed pendulous in air—so mirror-like was the glassy water, that it was scarcely possible to say at what point upon the slope of the emerald turf its crystal dominion began.

My position enabled me to include in a single view both the eastern and western extremities of the islet; and I observed a singularly-marked difference in their aspects. The latter was all one radiant harem of garden beauties. It glowed and blushed beneath the eyes of the slant sunlight, and fairly laughed with flowers. The grass was short, springy, sweet-scented, and Asphodel-interspersed. The trees were lithe, mirthful, erect—bright, slender, and graceful,—of eastern figure and foliage, with bark smooth, glossy, and parti-colored. There seemed a deep sense of life and joy about all; and although no airs blew from out the heavens, yet every thing had motion through the gentle sweepings to and fro of innumerable butterflies, that might have been mistaken for tulips with wings.

The other or eastern end of the isle was whelmed in the blackest shade. A sombre, yet beautiful and peaceful gloom here pervaded all things. The trees were dark in color, and mournful in form and attitude, wreathing themselves into sad, solemn, and spectral shapes that conveyed ideas of mortal sorrow and untimely death. The grass wore the deep tint of the cypress, and the heads of its blades hung droopingly, and hither and thither among it were many small unsightly hillocks, low and narrow, and not very long, that had the aspect of graves, but were not; although over and all about them the rue and the rosemary clambered. The shade of the trees fell heavily upon the water, and seemed to bury itself therein, impregnating the depths of the element with darkness. I fancied that each shadow, as the sun descended lower and lower, separated itself sullenly from the trunk that gave it birth, and thus became absorbed by the stream; while other shadows issued momentarily from the trees, taking the place of their predecessors thus entombed.

This idea, having once seized upon my fancy, greatly excited it, and I lost myself forthwith in reverie. "If ever island were enchanted," said I to myself, "this is it. This is the haunt of the

few gentle Fays who remain from the wreck of the race. Are these green tombs theirs?—or do they yield up their sweet lives as mankind yield up their own? In dying, do they not rather waste away mournfully, rendering unto God, little by little, their existence, as these trees render up shadow after shadow, exhausting their substance unto dissolution? What the wasting tree is to the water that imbibes its shade, growing thus blacker by what it preys upon, may not the life of the Fay be to the death which engulfs it?"

As I thus mused, with half-shut eyes, while the sun sank rapidly to rest, and eddying currents careered round and round the island, bearing upon their bosom large, dazzling, white flakes of the bark of the sycamore—flakes which, in their multiform positions upon the water, a quick imagination might have converted into any thing it pleased, while I thus mused, it appeared to me that the form of one of those very Fays about whom I had been pondering made its way slowly into the darkness from out the light at the western end of the island. She stood erect in a singularly fragile canoe, and urged it with the mere phantom of an oar. While within the influence of the lingering sunbeams, her attitude seemed indicative of joy—but sorrow deformed it as she passed within the shade. Slowly she glided along, and at length rounded the islet and re-entered the region of light. "The revolution which has just been made by the Fay," continued I, musingly, "is the cycle of the brief year of her life. She has floated through her winter and through her summer. She is a year nearer unto Death; for I did not fail to see that, as she came into the shade, her shadow fell from her, and was swallowed up in the dark water, making its blackness more black."

And again the boat appeared and the Fay, but about the attitude of the latter there was more of care and uncertainty and less of elastic joy. She floated again from out the light and into the gloom (which deepened momentarily) and again her shadow fell from her into the ebony water, and became absorbed into its blackness. And again and again she made the circuit of the island, (while the sun rushed down to his slumbers), and at each issuing into the light there was more sorrow about her person, while it grew feebler and far fainter and more indistinct, and at each passage into the gloom there fell from her a darker shade, which became whelmed in a shadow more black. But at length when the sun had utterly departed, the Fay, now the mere ghost of her former self, went disconsolately with her boat into the region of the ebony flood, and that she issued thence at all I cannot say, for darkness fell over all things and I beheld her magical figure no more.

WYSPA ZAKLETA

Nullus enim locus sine genio est^[1].

Servius.

Muzyka — mówi Marmontel w tych *Bajkach Obyczajowych*, które nasi tłumacze, jakby własnym istotom na urągowisko, *Bajkami Obyczajnymi* uporczywie przezywają, — *muzyka jest jedynym darem, który sam ze siebie czerpie swe upojenie; wszystkie inne pożądamy widzów.*

Marmontel gmatwa w tych słowach rozkosz chłonięcia dźwięków powabnych z władzą tworzenia tych dźwięków. Muzyce w tej samej mierze, co wszelkim innym *darom twórczym*, brak mocy udzielania zadowoleń całkowitych bez obecności osoby postronnej, gwoli oceny dokonanych zamiarów. Zaś owa władza tworzenia zjawów, które pełnią upojeń samotnika obdarzają, nie jest jej wyłącznym przywilejem, lecz i wszystkich innych sztuk wspólnotą. Myśl, której wspomniany twórca bajek nie zdołał ująć wyraźniej, lub którą w swem określeniu poświęcił narodowym umiłowaniu *skrótów*, niewątpliwie zawiera bardzo uzasadnione twierdzenie, że muzyka w stylu najwyższym udziela się najcałkowiciej naszym wyczuciom wówczas, gdy jesteśmy bezwzględnie samotni. Wniosek, w ten sposób ujęty, znajdzie gościnę przedewszystkiem u tych, którzy kochają lirę dla samych ukochań lirnych i dla jej wewnętrznych zdobyczy. Wśród upojeń istnieje wszakże jedno, zawsze dostępne dla zwykłego śmiertelnika — i, być może, jedynie dostępne — które dla doznania więcej nawet, niż muzyka, wymaga obwarowań samotniczych. Mam na myśli szczęście, doświadczane w chwili oglądania krajobrazu. Zaiste — kto pragnie oko w oko oglądać chwałę Boga na ziemi, winien tę chwałę oglądać w samotności. Dla mnie przynajmniej obecność nie tylko życia ludzkiego, lecz życia pod wszelką inną powłoką, prócz tej, co rozzielenia roje istnień, któremi ziemia porasta, a które są bez głosu, — plami krajobraz, jest bowiem w rozterce z duchem krajobrazu. Tak, zaprawdę, lubię oglądać doliny cieniste, i szarawe opoki, i wody, które się zacisznie uśmiechają, i bory, które drzemota nieukojna do westchnień przynagła, i wyniosłe a baczne góry, które na wszystko poglądamy z wysoka. Lubię widzieć w tych dziwach to, czem są w istocie: olbrzymimi strzępami przestronnej całości, żywej i czujnej. Kształt tej całości (kształt kulisty) jest najdoskonalszym i najpojemniejszym ze wszystkich ukształtowań. Jej wędrownikom towarzyszą inne planety. Jej paziem przesłódkim jest księżyc. Jej władcyką

współzależnym jest słońce. Jej trwaniem jest wieczność. Jej myśl jest myślą Boga. Jej radością jest świadomość. Jej przeznaczenia zatracają się w bezmiarach. My zasię w jej pojęciu jesteśmy tem samem, czem są dla nas nurtujące mózg żyjątką. Istotę ową z naszego stanowiska uważamy za bezduszną i do cna materyalną — ocena wielce podobna do tej, którą o nas winny powziąć owe żyjątką.

Teleskopy nasze i badania matematyczne — wbrew obłudzie dotkniętego najskrajniejszem nieuctwem kleru — utwierdzają nas całkowicie w tem przekonaniu, że przestrzeń, a więc i pojemność posiadają doniosłe względy w oczach Wszechmogącego. Kręgi, których śladem toczą się gwiazdy, są jaknajtrafniej zastosowane do zabezpieczonego od zderzeń obrotu możliwie największej ilości ciał. Kształty ciał owych są skutkiem zmyślnego doboru, gwoli skupienia na danej powierzchni najsutszych zasobów materii. Układ zaś samych powierzchni nadaje się do gęstszego zaludnienia, niżli te same powierzchnie w innym układzie. Z zasady nieskończoności przestrzeni nie można wysnuć żadnego wniosku przeciw temu twierdzeniu, że pojemność ma wagę w oczach Boga; ku wypełnieniu bowiem tej przestrzeni przypuścić należy nieskończoność materii. Ponieważ tedy wskroś widzimy, że obdarzenie materii przepychem życia jest zasadą, — a nawet, ile sądzić zdołamy, zasadą najprzedniejszą czynów Bożych, — miał-że by wobec tego podstawy logiczne domysł uwięzienia tej zasady w obrębie ułamku, kędy ją oczom naszym powszedniość ukazuje, — i wyświecenia jej z państwa bezmiarów? Jeżeli raz po raz bez końca wykrywamy orbity w orbitach, których zespół wszakże wiruje wokół jedyne go a nieskończenie dalekiego ośrodka, przyrówanego Bóstwu, — cóż nam wzbrania zgadywać istnienie w istnieniu — pomniejsze w donioślejszem — wszystkie zaś razem w Duchu Bożym? Słowem bładzimy szaleńczo w swej pysze, rojąc, że człowiek w swych doczesnych lub pozgonnych przeznaczeniach ma wyższą rangę we wszechświecie, niżli ta rozległa *głina padolna*, którą uprawia, a którą pogardza, odmawiając jej duszy na tej niezbyt głębokiej zasadzie, iż nie przyłapał tej duszy na gorącym uczynku widomego działania.^[2] Te i tym podobne wnioski przydawały zawsze mej zadumie wśród gór i lasów, w pobliżu rzek i oceanów — ów odcień, który ludzie gminni skwapliwie napiętnują przezwiskiem fantastyczności. Częste były, osobliwie ciekawe, powielekroć samotne włóczęgi moje błędne wśród takich właśnie zakątków. Wzruszenie, towarzyszące mym wędrowaniom po przez więcej, niż jedną dolinę przepastną i zamierzchlą, lub moim wypatrywaniom *podniebia* w wielu a wielu przezrocach jeziornych, — należało do rzędu tych wzruszeń, które wzrastały niepomierne na samą myśl o tem, że błądzę samopas, — że *samopas* wypatruję. Cóż to za Francuz gadatliwy, napomykając o słynnym dziele Zimmermana, orzekł: „*Samotność jest dobrym wynalazkiem, lecz konieczna jest obecność*

kogokolwiek, coby nam powiedział, że samotność jest dobrym wynalazkiem“? Świetny epigramat, lecz — konieczna jest! Konieczność owa jest czemś, co nie istnieje.

Stało się podczas jednej z mych wycieczek samotnych, w krainie bardzo odległej, — wzgórza, wzgórzami zwiłkane, przeguby rzek melancholijnych, jeziora ociemniałe i senne, — stało się, zem zdybał pewien ruczaj niewielki i wyspę na tym ruczaju. Przybyłem tam niespodzianie, w dniach pewnego czerwca — miesiąca rozlistwienia — położyłem się na ziemi pod gałęzistą osłoną wonnego krzewu, który mi był nieznany, — położyłem się takim obyczajem, ażeby grążącemu się w drzemocie zwolnić oglądania krajobrazu. Uznałem, że tylko w ten sposób zdołam go oglądać należycie, — tak dalece zdawał się być — przywidzeniem.

Od wszystkich stron, prócz zachodu, gdzie słońce miało się wkrótce pogрузić, piętrzyły się zieleniejące ściany boru. Drobną rzeczulką, czyniąc nagły zakręt i przeto z oczu pierzchając niespodzianie, nadaremnie, zda się, usiłowała wyszarpnąć się ze swej uwięzi; rzekłbyś natomiast, że od strony wschodniej wsiąkała w pochłonną zielen drzew. Od strony zaś przeciwnej, (tak mi się widziało leżącemu, jakom się był położył, z oczyma, utkwionemi w niebiosach), spadała w dolinę bez przerwy i bez hałasu kaskada olśnień — ze złota i purpury, wyzionięta przez zachodnie upusty nieba.

Niemal wpośrodku zwężonej perspektywy, którą mój wzrok, majaczeniem zaprawny, ogarniał, drobna, okrągła wyspa, bujnie zieleniejąca, spoczywała na piersi ruczaju.

Brzeg i jego odbicie w taki zamęt ścisły

Zwiały się, jakby wzajem w powietrzu zawisły.

Woda przezrocza tak się nieodparcie zwierciadliła, że prawie nie można było domysłem naznaczyć, w którym miejscu szmaragdowego ukosa poczyna się jej państwo kryształowe.

Stanowisko moje pozwalało mi ogarnąć jednym rzutem oka obydwie krańce wysepki — wschodni i zachodni — i dostrzegłem w ich pozorach różnicę, dziwnie podkreśloną. Zachód był od końca do końca jednym jaśniejącym haremem ogrodowych przepychów. Żarzył się i szkarłacił pod zezem oka słonecznego i uśmiechał się ekstatycznie całym swym rozkwieceniem. Murawa była niska, prężna, wonna i asfodelami zatrzęsiona. Drzewa były gibkie, radosne, proste, bujne, smukłe i czarowne — kształtem i ulistwieniem wschodniej

roślinności pokrewne, — o korze gładkiej, połyskliwej i różnobarwnej. Rzekłbyś, iż wszędy krążyło otchłanne poczucie życia i wesela, a chociaż niebiosa nie tchnęły żadnego powiewu, wszystko wszakże roilo się pozornie, dzięki niezliczonej gromadzie motyli, które w swych zalotnych pościgach i zygzagach powietrznych mogły się wydać oku — oskrzydłonymi tulipanami. Drugi brzeg wyspy — brzeg wschodni — zawieruszył się w cieniu najgłębszym. Tam — melancholia ponura, lecz pełna uciszenia i czaru, przesłaniała rzecz wszelką. Drzewa barwy czerniawej, żałobne kształtem i postawą — tężyły się kurczowo w widma smętne a uroczyste, szerząc zadumę o udręce śmiertelnej i o zgonie przedwczesnym. Głęboka zamroczy prysowa przyoblekała murawę tamtejszą, a źdźbła jej bezsilnie chyliły swe kończyny. Tam — w rozproszeniu widniała garść pagórków przyziemnych, szczupłych, niezbyt wydłużonych, które, mając wejrzenia mogił, nie były wszakże mogiłami, chociaż je po wierzchu i wokół opęły ruta i rozmaryn. Cień drzewny ociężale padał na wodę i — rzekłbyś — sam siebie w niej grzebał, sycąc mrokiem bezdeń żywiołu. Śniłem, że cień każdy w miarę, jak słońce staczało się niżej, wciąż niżej, — z żalem odłączał się od pnia, który go stworzył, i zaprzepaszczał się w ruczaju podczas, gdy inne cienie co chwila z drzew wynikały, aby zająć miejsce swych zmarłych przodków.

Myśl ta, zaledwo owładnąwszy moją wyobraźnię, już ją rozplomieniła tak bardzo, że się natychmiast zapodziałem w marzeniach. — „Jeżeli wyspa kiedykolwiek doznała zaklęcia — rzekłem sam w sobie — jest nią napewno ta oto — nie inna. Oto — miejsce spotkania kilkorga Wrózek czarownych, które przetrwały zagładę swej rasy. Te zielone mogiły byłyż by ich mogiłami? Czyżby się zbywały swych zwiewnych istnień sposobem człowieczym? Czyli raczej zgon ich jest rodzajem melancholijnego niknienia? Albo też źdźbło za źdźbłem zwiewają swój żywot ku Bogu, jako te drzewa zwiewają swe cienie jeden po drugim? Czemużby życie Wróżki nie miało być tem samem dla chłonej je śmierci, czem jest drzewo mrące dla wody w chwili, gdy, spijając jego cienie, mrocznieje od zera, który sama wgarnia?“ Gdym śnił tak właśnie, z oczyma nawpół przymkniętymi, podczas, gdy słońce zdążyło pośpiesznie ku swemu łożysku, a fale rozkłęby krążyły wokół wyspy, unosząc na swej piersi przestronne, połyskliwe, białe pierwoliście, od pni sykomorów oderwane, — pierwoliście, które płomienna wyobraźnia, dzięki przeróżnym ich na wodzie układom, mogłaby przedzierzgnąć w przedmiot dowolny, — gdym śnił tak właśnie, przywidziało mi się, że postać jednej z tych samych Wrózek, o których marzyłem, — odtrącając się od świetlanych, zachodnich dziedzin wyspy, posuwa się zwolna ku ciemnościom. Wyprostowana w swem nad wyraz kruchem czólnie, widmem wiosła zagnęła je do biegu. Dopóki trwała w obrębie wpływu cudownych, zapóźnionych promieni, dopóty ruch jej zdawał się zdradzać wesele, —

lecz smutek zaniepokoił jej oblicze, skoro wstąpiła w państwo cieniów. Zwolna przebrnęła całą jego długość, krok za krokiem okoliła wyspę i wnikła ponownie w okrąg światłości.

— „Koło błędne, którego przed chwilą dopełniła Wróżka, — myślałem dalej, wciąż oddany snowi — jest krótkim okresem jej doczesnego istnienia. Przeszła wskroś swej zimy i swego lata. O rok jeden zbliżyła się do śmierci, — postrzegłem bowiem wyraźnie, że w chwili wniknięcia w pomrocze cień jej oderwał się od niej i zaprzepaścił się w wodach zamierzchłych, których ciemnota przeto pociemniała jeszcze“.

I znowu łódź drobna ukazała się wraz z Wróżką, postać jej wszakże zdradzała więcej troski i niepewności, mniej zasię krzepkich uniesień. Żeglowała ponownie od światła ku ciemnościom, które się co chwila pogłębiały, i ponownie cień jej, oderwany od niej, upadł na płynne hebany i zaprzepaścił się w mroku. I jeszcze kilkakroć okoliła wyspę podczas, gdy słońce na oślep zapadało się w swe podłoże — i za każdym wynurzeniem się na światło postać jej coraz bardziej słabła, i nędzniała i niewidoczniała, — i za każdym wniknięciem w mroki odrywało się od niej widmo coraz posepniejsze i grzęzło w cieniu coraz głębszym. Aż wreszcie, gdy słońce znikło doszczętnie, Wróżka — odtąd istne widmo siebie samej — zabrnęła wraz ze swą łodzią — biedna nieukojnica! — w oddale hebanowych porzeczy — i, czy wróciła stamtąd kiedykolwiek — odpowiedzieć nie mogę, gdyż ciemności padły na wszystko dokoła — i już nigdy nie ujrzałem jej postaci zakłętej.

MORELLA

Auto kath' auto meth' autou, mono eides aei on.

Itself—alone by itself—eternally *one* and single.

Plato. Sympos.

With a feeling of deep but most singular affection I regarded my friend Morella. Thrown by accident into her society many years ago, my soul, from our first meeting, burned with fires it

had never known—but the fires were not of Eros—and bitter and tormenting to my eager spirit was the gradual conviction that I could in no manner define their unusual meaning, or regulate their vague intensity. Yet we met: and Fate bound us together at the altar: and I never spoke of love, or thought of passion. She, however, shunned society, and, attaching herself to me alone, rendered me happy. It is a happiness to wonder. It is a happiness to dream.

Morella's erudition was profound. As I hope to live, her talents were of no common order—her powers of mind were gigantic. I felt this, and in many matters became her pupil. I soon, however, found that Morella, perhaps on account of her Presburg education, laid before me a number of those mystical writings which are usually considered the mere dross of the early German literature. These, for what reasons I could not imagine, were her favorite and constant study: and that in process of time they became my own, should be attributed to the simple but effectual influence of habit and example.

In all this, if I err not, my reason had little to do. My convictions, or I forget myself, were in no manner acted upon by my imagination, nor was any tincture of the mysticism which I read, to be discovered, unless I am greatly mistaken, either in my deeds or in my thoughts. Feeling deeply persuaded of this I abandoned myself more implicitly to the guidance of my wife, and entered with a bolder spirit into the intricacy of her studies. And then—then, when poring over forbidden pages I felt the spirit kindle within me, would Morella place her cold hand upon my own, and rake up from the ashes of a dead philosophy some low singular words, whose strange meaning burnt themselves in upon my memory: and then hour after hour would I linger by her side, and dwell upon the music of her thrilling voice, until at length its melody was tinged with terror and fell like a shadow upon my soul, and I grew pale, and shuddered inwardly at those too unearthly tones—and thus Joy suddenly faded into Horror, and the most beautiful became the most hideous, as Hinnon became Ge-Henna.

It is unnecessary to state the exact character of these disquisitions, which, growing out of the volumes I have mentioned, formed, for so long a time, almost the sole conversation of Morella and myself. By the learned in what might be termed theological morality they will be readily conceived, and by the unlearned they would, at all events, be little understood. The will Pantheism of Fichte—the modified Παλιγγεννεσια of the Pythagoreans—and, above all, the doctrines of *Identity* as urged by Schelling were generally the points of discussion presenting the most of beauty to the imaginative Morella. That *Identity* which is not improperly called *Personal*, I think Mr. Locke truly defines to consist in the sameness of a

rational being. And since by person we understand an intelligent essence having reason, and since there is a consciousness which always accompanies thinking, it is this which makes us all to be that which we call *ourselves*—thereby distinguishing us from other beings that think, and giving us our personal identity. But the Principium Individuationis—the notion of that Identity *which at death is, or is not lost forever*, was to me, at all times, a consideration of intense interest, not more from the mystical and exciting nature of its consequences, than from the marked and agitated manner in which Morella mentioned them.

But, indeed, the time had now arrived when the mystery of my wife's manner oppressed me like a spell. I could no longer bear the touch of her wan fingers, nor the low tone of her musical language, nor the lustre of her melancholy eyes. And she knew all this but did not upbraid. She seemed conscious of my weakness, or my folly—and, smiling, called it Fate. She seemed also conscious of a cause, to me unknown, for the gradual alienation of my regard; but she gave me no hint or token of its nature. Yet was she woman, and pined away daily. In time the crimson spot settled steadily upon the cheek, and the blue veins upon the pale forehead became prominent: and one instant my nature melted into pity, but in the next I met the glance of her meaning eyes, and my soul sickened and became giddy with the giddiness of one who gazes downward into some dreary and fathomless abyss.

Shall I then say that I longed with an earnest and consuming desire for the moment of Morella's decease? I did. But the fragile spirit clung to its tenement of clay for many days—for many weeks and irksome months—until my tortured nerves obtained the mastery over my mind, and I grew furious with delay, and with the heart of a fiend I cursed the days, and the hours, and the bitter moments which seemed to lengthen, and lengthen as her gentle life declined—like shadows in the dying of the day.

But one autumnal evening, when the winds lay still in Heaven, Morella called me to her side. There was a dim mist over all the earth, and a warm glow upon the waters, and amid the rich October leaves of the forest a rainbow from the firmament had surely fallen. As I came, she was murmuring in a low under-tone, which trembled with fervor, the words of a Catholic hymn:

Sancta Maria! turn thine eyes
Upon the sinner's sacrifice
Of fervent prayer, and humble love,

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

